

ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "ІНТЕГРАТИВНІ ОСНОВИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ"

У статті розглядається інтегративний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики. Пропонується характеристика авторського спецкурсу "Інтегративні основи мистецької освіти", аналізується вплив навчальної дисципліни на формування мистецьких компетентностей студентів.

Ключові слова. Інтеграція, мистецька освіта, мистецькі компетентності, мистецтво, художня культура.

Постановка проблеми. В умовах активної глобалізації сучасного життя інтегрований підхід до навчально-виховного процесу стає найоптимальнішим, що дозволяє сформувати креативну, компетентну особистість, яка здатна гнучко реагувати на швидкі зміни та вимоги нашого суспільства.

У законі "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта" (Україна ХХІ століття) підкреслюється, що в державі, в якій відсутній високий рівень освіти, немає майбутнього. У відповідних державних документах йдеться про виведення вітчизняної освіти на рівень розвинених країн шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних елементів. А досягнення цієї мети залежить, насамперед, від змісту освіти [2; 3].

Це стосується і художньо-естетичного виховання молоді, як одного з головних факторів формування цілісної, багатогранної, інтелектуальної особистості. Протягом віків мистецька спадщина акумулювала емоційно-естетичний досвід поколінь, і сучасна молодь має можливість зростати та вбирати в себе ці неоціненні скарби, які є ефективним засобом формування найкращих моральних якостей, патріотичних почуттів, стійкої громадянської позиції. Універсальність художньо-образної мови дозволяє передавати зрозумілу для різних народів смислову інформацію, дозволяє особистості сприймати та розуміти культурні надбання минулого та сучасності, що надзвичайно важливо з огляду існування молоді в полікультурному просторі [1].

Саме такі особливості мистецтва дозволили створити спеціальні інтегровані навчальні дисципліни "Мистецтво" та "Художня культура", що вивчаються в загальноосвітній школі

Реалізувати сучасне художньо-естетичне виховання молоді може лише високопрофесійний учитель, який досконало володіє професійно-мистецькими компетентностями.

З огляду на актуальність інтегративного підходу до загальної освіти в цілому та професійної мистецької освіти зокрема, нами був розроблений спецкурс "Інтегративні основи мистецької освіти" для студентів вищих навчальних закладів спеціальності "Музичне мистецтво".

Огляд досліджень та публікацій. В останні десятиліття проблема синтезу мистецтв та інтегрованих мистецьких курсів активно вивчається педагогами, вченими, мистецтвознавцями. Проведено ґрунтовні дослідження щодо впровадження інтегративних мистецьких курсів у початковій (В. Алєєв, Н. Аніщенко, Е. Белкіна, Т. Крижанівська, О. Курєвіна, Т. Михайлова, Т. Надолінська, Т. Науменко, Н. Терєтьєва, Б. Юсов), основній (П. Волкова, Ю. Солодовніков, Г. Шевченко) та старшій школі (Л. Предтеченська, Л. Рапацька, Н. Футнікова), а також в умовах професійної педагогічної освіти (О. Бузова, Н. Грибуніна, Л. Кондрацька, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Щолокова та ін.). На основі інтеграції навчальних предметів створені окремі програми, наприклад, "Мистецтво" (авторський колектив під керівництвом Л. Масол). В основі даної програми знаходиться принцип координації художніх знань, у процесі оволодіння якими, на думку авторів програми, розширюватимуться асоціативні уявлення учнів, що забезпечить формування основ цілісної художньої картини світу [6].

З огляду на актуальність цієї проблеми, ми ставили за мету охарактеризувати авторський спецкурс "Інтегративні основи мистецької освіти", а також проаналізувати вплив навчальної дисципліни на формування мистецьких компетентностей студентів.

Виклад основного змісту дослідження. Мистецькі компетентності – це сукупність теоретичних знань особливостей різних видів мистецтва та практичних навичок у сфері мистецтва, що сприяє глибокій особистісній зацікавленості мистецтвом та дозволяє творчо втілювати свої вміння у власній діяльності, корегуючи її відповідно до вимог часу, досягаючи якісних результатів у навчанні, вихованні та розвитку учнів.

Методика формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики у процесі поліхудожньої освіти визначається:

- інтегративністю та варіативністю загальної мистецької освіти;
- використанням педагогічних технологій навчання, традиційних та нетрадиційних форм здійснення навчально-виховного процесу;
- зосередженням уваги на вищій освіті, що забезпечить формування (підготовку) спеціалістів, які володітимуть рядом професійних компетентностей, необхідних для реалізації освітніх завдань сучасної школи;
- спрямуванням на організацію творчого навчально-виховного процесу майбутніх учителів музики, що дозволяє формувати мистецькі компетентності студентів у комплексі;

- можливістю систематичного діагностування рівня здійснення професійної підготовки студентів, що дозволяє простежувати динаміку і впливати на процес формування мистецьких компетентностей відповідно до цих змін.

Курс "Інтегративні основи мистецької освіти" передбачає організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою. Години, виділені на його вивчення, органічно розподіляються між лекціями, практичними, лабораторними заняттями та самостійною роботою студентів.

Розробка курсу з таких позицій визначає його **основні завдання**:

- формувати ціннісні орієнтири студентів, їхню здатність розуміти світ мистецтва, орієнтуватися в ньому, розуміти його призначення, розуміти своє творче спрямування;
- формувати в студентів чітку систему знань про культуру, мистецтво (види, жанри, стилі), закономірності інтеграції мистецтва;
- розвивати психологічні якості та психічні процеси (уява, мислення, сприймання), що допоможе студентам у становленні себе як особистості, здатної до самоаналізу, самооцінки, самоосвіти, самореалізації;
- формувати здатність емоційно реагувати та давати власну оцінку творам різних видів мистецтва;
- ознайомити з методикою проведення інтегрованих уроків з навчальних дисциплін "Мистецтво" та "Художня культура";

- формувати вміння творчо реалізовувати набуті знання та вміння у власній практичній діяльності.

На закінчення вивчення даного курсу студенти повинні знати характеристику мистецтва як складової культури; завдання, функції мистецтва; види та історичні форми мистецтва; жанрові системи мистецтв; напрями та стилі мистецтва; основні завдання та мету інтегрованих курсів мистецької освіти; особливості впровадження інтегрованих мистецьких курсів у систему освіти України та зарубіжних країн; форми, методи та прийоми мистецької освіти; основні художньо-педагогічні технології проведення інтегрованих уроків "Мистецтво" та "Художня культура".

Студенти повинні вміти класифікувати, розрізняти та характеризувати мистецтво за видами, жанрами та стилями; володіти методикою викладання інтегрованих курсів "Мистецтво" та "Художня культура"; використовувати різноманітні методи, прийоми, форми, художньо-педагогічні технології навчання в процесі викладання інтегрованих мистецьких курсів; формувати у школярів свідоме уявлення про види, жанри та стилі мистецтва; виховувати у школярів естетичне світосприйняття, стійке бажання спілкуватися з мистецтвом.

Мета навчальної дисципліни – підготувати висококваліфікованого педагога, який уповні володіє мистецькими компетентностями; ознайомити з видами, жанрами, стилями мистецтва, методикою викладання інтегрованих курсів "Мистецтво", "Художня культура"; формувати смаки на основі глибокого розуміння мистецтва як складової культури; розвивати творчі вміння та творче мислення студентів, розширити професійне спрямування майбутніх учителів музики.

Лекційні заняття спецкурсу спрямовані на формування ціннісно-сислового, загальнокультурного, навчально-пізнавального компонентів мистецьких компетентностей студентів, що ґрунтуються на розумінні сутності мистецтва як художньої творчості людини, його видів, жанрів, стилів, методичної бази для впровадження інтегрованих курсів у загальноосвітніх навчальних закладах, традиційних та нетрадиційних уроків мистецтва, форм, методів, прийомів навчання мистецтва, художньо-педагогічних технологій на уроках мистецтва.

Пропонуємо приклади структурування змісту лекційних занять:

Лекція № 2

Тема: Мистецтво як складова духовної культури"

Мета заняття:

- формувати ціннісно-сисловий, загальнокультурний, навчально-пізнавальний компоненти мистецьких компетентностей студентів, що ґрунтуються на розумінні сутності понять "культура", "мистецтво", "види та жанри мистецтва", ознайомленні з видами та жанрами мистецтва;
- розвивати інтеграційний спосіб мислення студентів, уміння узагальнювати, систематизувати отриману інформацію з метою подальшого практичного застосування;
- виховувати художньо-естетичні, поліхудожні смаки засобами мистецтва.

План

1. Художня культура як складова духовної культури.
2. Систематизація видів мистецтва.
3. Жанрові системи мистецтв.

Мета семінарських занять – формувати емоційний, когнітивний, інтегративний компоненти мистецьких компетентностей, розвивати інтеграційний спосіб мислення, уміння узагальнювати, систематизувати знання основних категорій мистецтва, традиційних та інноваційних методів, форм та прийомів навчання в процесі вивчення мистецьких дисциплін з метою подальшого практичного застосування. Комплекс творчих завдань для практичних занять передбачає групове та індивідуальне виконання, а також роботу в малих групах. Мета занять реалізується в процесі створення різноманітних мистецьких презентацій, підготовці проєктів, аналізі-інтерпретації творів мистецтва, розв'язанні тематичних мистецьких кросвордів, створенні сенканів.

Виконання практичних завдань різних форм та різного рівня складності допоможе студентам перевірити міцність та ґрунтовність теоретичних знань, удосконалити практичні навички, дасть змогу виявити гнучкість

мислення, винахідливість та креативність. Реалізація власного творчого потенціалу сприятиме формуванню почуття насолоди від процесу творення та задоволення результатами своєї практичної діяльності.

Пропонуємо приклади структурування змісту практичних занять:

Практичне заняття № 10

Тема: Художньо-педагогічні технології навчання на уроках мистецтва

Мета:

- формувати методологічний, педагогічний, особистісний, творчо-діяльнісний, комунікативний компоненти мистецьких компетентностей студентів;
- розвивати інтеграційний спосіб мислення студентів, уміння узагальнювати, систематизувати отриману інформацію з метою подальшого практичного застосування;
- виховувати художньо-естетичні, поліхудожні смаки засобами мистецтва.

План

1. Сутність художньо-педагогічних технологій.
1. Інтегративні художньо-педагогічні технології.
2. Інтерактивні художньо-педагогічні технології.
3. Проблемно-евристичні художньо-педагогічні технології навчання.
4. Ігрові художньо-педагогічні технології навчання.
5. Сугестивні та терапевтичні художньо-педагогічні технології.

Спосіб організації студентів на занятті

- повідомлення студентів (відповідно до плану);
- виконання групових та індивідуальних завдань;
- колективне обговорення

Завдання для практичного заняття:

1. Розкрити сутність художньо-педагогічних технологій (відповідно до плану).
 2. Завдання для колективної роботи та роботи у групах:
 - 1 – гра-імпровізація "Подорож до лісу" (добрати інтонації, лінії відповідно до характеристики різноманітних образів);
 - 2 – створення ритмічного супроводу до пісень (наприклад, В.Гребенюк "Батьківщина", укр. нар. пісня "Був собі журавель та журавочка", І. Білик "Чарівна Україна" та ін.);
 - 3 – пластичне інтонування (М. Дремлюга "Відлітали журавлі");
 - 4 – "оживити" картину (О. Кульчицька "Діти на леваді", А. Куїнджі "Чумацький тракт", М.Пимоненко "Ярмарок" та ін.)
 - 5 – "Килимок" – декоративне плетіння з кольорових смужок паперу
- робота по групам (за Л.М. Масол);
 - добрати кольори, відповідні музичним тембрам, образам і настроям ;
 - створити мелодію (чи речитатив) до вірша;
 - передати за допомогою жестів, танцювальних рухів, пантоміми характери героїв казки, персонажів картини, образів програмної музики

У ході лабораторних занять особлива увага концентрується на формуванні методологічного, педагогічного, особистісного, творчо-діяльнісного, комунікативного компонентів мистецьких компетентностей, що передбачає залучення студентів до активної художньої творчості, яка проявляється в розробці конспектів занять з предметів "Мистецтво" та "Художня культура", нестандартних інтерпретацій, створенні власних живописних і музичних мініатюр.

У розробці конспектів студентам пропонуються різні шляхи вирішення завдань: наприклад, потрібно *розробити план-конспект уроку "Мистецтво" або "Художня культура", орієнтуючись на конкретний тип уроку (урок-казка, урок-подорож, урок-презентація та ін.)*. Виконуючи завдання такого типу студенти мають враховувати структурні особливості кожного пропонованого типу уроку, що, звичайно, вимагає від них творчого підходу.

Лабораторні заняття передбачають ще один вид роботи: це *робота в малих групах*. Суть полягає в тому, що кожна група студентів отримує *індивідуальне завдання: розробити фрагмент уроку "Мистецтво" або "Художня культура"*. При цьому вказується конкретна тема (на відміну від попереднього виду завдань, де студенти в довільному порядку обирають тему для розробки уроку-конспекту), яку потрібно представити відповідно до структури конкретних типів уроків. Після створення фрагментів кожна міні-група представляє свій варіант на розгляд інших груп. Кожен варіант ретельно розглядається та обговорюється всією групою, у процесі чого відмічаються досягнення та вносяться відповідні пропозиції. Така форма роботи дає можливість активізувати розумову діяльність студентів, сприяє виявленню ініціативності, креативності мислення, формуванню об'єктивності оцінювальних суджень.

Пропонуємо приклади структурування змісту лабораторних занять:

Лабораторне заняття № 1

Тема: Методика викладання інтегрованих мистецьких дисциплін у 1 класі

Мета:

- сформувати методологічний, педагогічний, особистісний, творчо-діяльнісний, комунікативний компоненти мистецьких компетентностей;

- розвивати інтеграційний спосіб мислення студентів, уміння узагальнювати, систематизувати отриману інформацію з метою подальшого практичного застосування;

- виховувати художньо-естетичні, поліхудожні смаки засобами мистецтва.

Завдання:

1. Розробити конспекти занять з дисципліни "Мистецтво" у 1 класі.

2. Розробити план уроку відповідно до форми уроку-казки (тема уроку за вибором).

3. *Робота в групах:* розробити фрагменти уроків за темами "Лісові голоси", "До країни Мультляндії", "Зустріч із театром" відповідно до різних форм уроків (наприклад, урок-казка, урок-гра, урок-вистава, урок-подорож, урок-концерт, урок-вікторина та ін.).

Орієнтовний перелік тем занять у 1 класі:

"Краса навколо нас" ("Подорож до країни мистецтв", "У гості до веселки", "Лісові голоси", "Жу-жу-жу... я вам казку розкажу", "Тече річка невеличка", "Чарівний ляльковий світ", "Осінні настрої", "До країни Мультляндії");

"Мистецтво – чарівне вікно у світ" ("Яскраве коло", "Різні барви у природи", "Зимові фантазії", "Новорічна фантастична казка");

"Загадки художніх мов" ("Зустріч із театром", "У світі балету", "Веселий карнавал", "Музична казка", "Слухаємо оперу", "Опера-казка", "Театр ляльок");

"Як митці створюють красу" ("Народні майстри та митці-професіонали", "Подарунок ветерану", "Мистецтво мультиплікації", "Свято букваря")

Пропонований перелік форм, методів та прийомів навчання мистецтва у 1 класі:

1. *Орієнтовні форми уроків (традиційні та нетрадиційні):* комбінований урок; урок уведення в тему; синтетичний урок (бінарний, інтегрований); урок-екскурсія (урок-подорож) та ін.

Форми роботи (технології) на занятті (за Масол Л.М.)	Форми роботи (технології) на занятті (варіанти педагогів-практиків)
<ul style="list-style-type: none">- Гра-імпровізація "Подорож до лісу" (дібрати інтонації, лінії відповідно до характеристики різноманітних образів);- Графічна гра-загадка "Допоможи кошенятам розплутати клубки ниток";- Гра-імпровізація на високі та низькі звуки;- Створення композиції "Сонце, що грається у піжмурки з веселкою і хмаринами" (різнокольорові фломастери);- Музично-ритмічні ігри;- Графічне зображення ритму;- Музично-дидактичні ігри "Луна", "Потяг" (зміна гучності: наближається – віддаляється), "Музичні діалоги" (імпровізація інтонацій "запитання" – "відповідь"), "Добери колір з палітри" (відповідно до музичного образу), "Розкажи Незнайкові про театр" (діалогі-імпровізації), "Пригадай мелодію" (з мелодій пісень і танців, що вивчалися раніше),- Втілення аудіовізуальних асоціацій у композиціях на тему "У світі комах" (за вибором учня): "Політ джмеля", "Метелик-танцюрист"; "Мурахи-трудівники";- імпровізація хореографічних рухів;- створення контрастних композицій за мотивами музичних творів;- вправа "Різнокольорові кульки, що злетіли в небо" (у тих місцях, де зображення кульок частково перетинаються, утворюються нові кольори);- виготовлення карнавальних масок;	<ul style="list-style-type: none">- музично-дидактична гра "Два з трьох";- загадки з колективною відповіддю;- вправа-гра "У лісі" (учень "заблукав у лісі". Він стає посеред класу обличчям до дошки, а інший учень гукає його, звертаючись на ім'я, співом на ЗО, ВІ. Усі діти повторюють фрази за тим, хто співає. Перший учень, вислухавши поспівку, повертається до дітей і відгадує, хто його кликав);- гра "Ритмічне коло" (учні стають у коло. Учитель, звертаючись до одного з них, поплескує ритмічний малюнок. Учень повторює його ритмічними складами (ТА; ТІ – ТІ), а потім поплескує свій ритмічний малюнок товаришеві, який стоїть поруч. Гра продовжується по колу);- музична гра "Телевізор" (учні "вмикають" уявний "телевізор" і виконують та слухають пісні з різних мультфільмів);- гра-бесіда "Де звучить музика" (завдання: пригадати, де діти чули музику: у цирку, театрі, на святі, концерті, музичній телепередачі, конкурсі, у художньому чи мультиплікаційному фільмі);- "пластичне інтонування": передавати рухом руки настрої музичних творів (наприклад, Р. Шуман "Сміливий вершник", Я.Степовий "Сніжинки", П. Чайковський "Танець феї Драже" з балету "Лускунчик");- гра "Композитор" (завдання: уявити себе композиторами, яким необхідно створити картину зими. <i>Запитання:</i> звуками яких шумових інструментів ви зобразите ходу Діда Мороза,

- інтерпретація музичних творів засобами образотворчого мистецтва ("Квітуче дерево", "Мелодія весни", "Весняний вітерець", "Весняна мозаїка")

вирування метелиці?. Тематика завдань може бути довільною, наприклад, створити мелодію пісні про маму, створити картину весни, сонячного дня і т.д.).

Висновки. Таким чином, ми переконані, що цілеспрямоване, систематичне формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики сприятиме підготовці висококваліфікованого спеціаліста, здатного професійно здійснювати художньо-естетичний розвиток дітей. Спецкурс "Інтегративні основи мистецької освіти" забезпечує реалізацію навчально-виховних завдань у процесі підготовки майбутніх спеціалістів, допомагає досконало оволодіти глибокими науковими музично-теоретичними знаннями, ґрунтовними знаннями в галузі літератури, образотворчого, театрального, кіно- та інших видів та жанрів мистецтва; оволодіти практичними вміннями та навичками проведення уроків "Мистецтво" та "Художня культура", зорієнтуватися в розмаїтті навчальних програм, інноваційних методик, які існують у нашій сучасній освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Інтеграція наукових знань і проблема змісту освіти / С.У. Гончаренко // Постметодика. – 1994. – № 2 (б). – С. 2 – 4.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти. Освітня галузь "Художня культура"/ Мистецтво і освіта. – 1997. - № 3. С. 4.
3. Закон України "Про освіту"// Голос України. – 1996. – № 7. – С. 2-3.
4. Масол Л.М. Концепція художнього естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Масол Л.М. // Шкільний світ. – 2002. – № 9 (137) – С.7 – 42.
5. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі.: посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В.Гайдамака, Е.В.Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво "Ранок", 2006.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Художньо-естетичний цикл. 5 – 11 класи. – К., 2005.

Подано до редакції 18.06.12
